

ПРИЛОЗИ
ДРЖАВНО-ЦРКВЕНОМ ПРАВУ СРБИЈЕ -
ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ПОВОДОМ 15. ГОДИНА ОД ДОНОШЕЊА
ЗАКОНА О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ
ЗАЈЕДНИЦАМА

Институт за упоредно право

ПРИЛОЗИ
ДРЖАВНО-ЦРКВЕНОМ ПРАВУ СРБИЈЕ -
ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ПОВОДОМ 15. ГОДИНА ОД ДОНОШЕЊА
ЗАКОНА О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ
ЗАЈЕДНИЦАМА

Београд, 2022.

ИНСТИТУТ ЗА УПОРЕДНО ПРАВО

INSTITUTE OF COMPARATIVE LAW

ПРИЛОЗИ ДРЖАВНО-ЦРКВЕНОМ
ПРАВУ СРБИЈЕ

CONTRIBUTIONS TO THE STATE-CHURCH
LAW OF SERBIA

-Зборник радова са научног скупа
поводом 15 година
од доношења Закона о црквама и
верским заједницама-

- Proceedings of the scientific
conference on the occasion of 15 years
since the enactment of the Law on
Churches and Religious Communities -

Издавач:
Институт за упоредно право
Београд

Published by:
Institute of Comparative Law
Belgrade

За издавача:
проф. др Владимир Чоловић

For the Publisher:
Prof. Vladimir Čolović, PhD

Уредници:
проф. др Владимир Чоловић
проф. др Владимир Ђурић

Editors:
Prof. Vladimir Čolović, PhD
Prof. Vladimir Đurić, PhD

Рецензенти:
др Јован Ћирић
проф. др Дејан Миленковић
доц. др Далибор Ђукић

Reviewers:
Jovan Ćirić, PhD
Assoc. Prof. Dejan Milenković, PhD
Asst. Prof. Dalibor Đukić, PhD

Технички уредник:
Василије Марковић

Technical editor:
Vasilije Marković

Припрема за штампу:
ДОГМА

Prepress:
DOGMA

Штампа:
Три О д.о.о. Аранђеловац

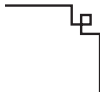
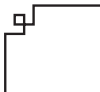
Printed by:
Tri O d.o.o. Aranđelovac

ISBN-978-86-80186-77-1

ISBN-978-86-80186-77-1

Тираж:
200

Copies:
200

Научни скуп
„Прилози државно-црквеном праву Србије“
одржан је са благословом Његове Светости,
Архиепископа пећког,
Митрополита београдско-карловачког
и Патријарха српског
Г. Г. Порфирија

САДРЖАЈ

УВОДНО СЛОВО	7
Александар Васиљевић УТИЦАЈ СЕКУЛАРИЗАЦИЈЕ И ЛАИЦИТЕТА НА РАЗВОЈ ДРЖАВНО-ЦРКВЕНОГ ПРАВА	9
Марко Вековић КРИТИКЕ ЗАКОНА О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА ИЗ УГЛА ПОЛИТИКОЛОГИЈЕ РЕЛИГИЈЕ	25
Зоран Деврња ПОСЛЕ ПЕТНАЕСТ ГОДИНА - О ЗАКОНУ О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	37
Владимир Ђурић ПЕТНАЕСТ ГОДИНА ОД ДОНОШЕЊА ЗАКОНА О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА: СТАРИ ИЗАЗОВИ И НОВЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ДРЖАВНО - ЦРКВЕНОГ ПРАВА.....	47
Миша Ђурковић НАДОЛАЗЕЋИ ИЗАЗОВИ ЗА ВЕРСКА ПРАВА И МОГУЋНОСТ ОДБРАНЕ КРОЗ НАДОГРАДЊУ ДРЖАВНО-ЦРКВЕНОГ ПРАВА У СРБИЈИ	63
Симо М. Илић ДРЖАВНО ФИНАНСИРАЊЕ ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА У ОКВИРУ НАЧЕЛА ОДВОЈЕНОСТИ ДРЖАВЕ И ЦРКВЕ – ПРИМЕР РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	75
Миљан Лазовић НОВИ АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИ ЗАКОН И ПИТАЊЕ ВЕРСКЕ СЛОБОДЕ	91
Василије Марковић О ЈАВНИМ ОВЛАШЋЕЊИМА ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА У СВЕТЛУ МИТРОВДАНСКОГ УСТАВА И ЗАКОНА О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА.....	101

Слободан Продић	
ИСПОВЕСТ У ЗАКОНУ О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА.....	121
Душан Ракитић	
ПОЈАМ ТРАДИЦИОНАЛНИХ ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА – ЈЕДАН ОД КЉУЧНИХ ИНСТИТУТА ТРАНЗИЦИЈЕ У СРБИЈИ	131
Александар Раковић	
МИНИСТАРСТВО ВЕРА, ЗАКОН О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА И СРБИ ИЗВАН СРБИЈЕ.....	141
Марко Ромић	
ПРИМЈЕНА ПОЈЕДИНИХ ПРОЦЕСНИХ ИНСТИТУТА ЗАКОНА О ОПШТЕМ УПРАВНОМ ПОСТУПКУ У ПОСТУПКУ РЕГИСТРАЦИЈЕ ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	151
Матија Стојановић	
ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ УНУТАР ПОРЕДАКА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ – УПОРЕДНО-ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА....	159
Ива Тошић, Јована Мисаиловић	
ПРАВА ИЗ СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА СВЕШТЕНИХ И ВЕРСКИХ ЛИЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	173
Милутин Трнавац	
ПРАВО ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ЦРКВЕ И ВЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ	183
Јелена Теранић Перишић, Мирјана Глинтић, Александра Вишекруна	
УПОТРЕБА ОЗНАКА ГЕОГРАФСКОГ ПОРЕКЛА У ПРИВРЕДНОЈ ДЕЛАТНОСТИ ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА	197
Владимир Чоловић	
ОДРЕЂЕЊЕ ДРЖАВНЕ ПРИПАДНОСТИ ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА.....	213
Велибор Џомић	
ОТВОРЕНА ПИТАЊА ЗАКОНА О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА ОД 2006. ГОДИНЕ	227

ПОСЛЕ ПЕТНАЕСТ ГОДИНА - О ЗАКОНУ О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Сажетак

Ове године обележавамо петнаестогодишњицу доношења Закона о Црквама и верским заједницама. Сећимо се да је овај Закон и пре свој изласавања, а нарочито по ситуацију на снагу, био неиринципијелно оспораван. Важно је да је и поред оспоравана успео да ојстине у правном поретку наше државе. Погледи стручно-правне, политичке и културне јавности часно су били неспразмерно критични према тексту овог закона, занемарујући његов позициони допринос нормализацији, нормализацији и стабилизацији односа државе и њених институција и верских заједница у Републици Србији. Да би се разумео његов значај неопходно је подсети се да је доношење овог Закона имало за циљ да се у уобичајену, слободну и демократску нормативну колонијелу уведу односи државе и верских заједница после вишедеценијског одсуства било каквог демократског присућа овом феномену. Ушисак је да се овим Законом ушоме и успело.

Кључне речи: Закон о Црквама и верским заједницама, традиционалне Цркве и верске заједнице, лаицитет, кооператива одвојеност и сарадња

1. УВОД

Ове године обележавамо петнаестогодишњицу доношења Закона о Црквама и верским заједницама у Републици Србији¹. Целисходно је подсетити се да је овај Закон и пре свог изласавања, у виду законског предлога, а нарочито после ступања на снагу, био перманентно оспораван². Достојно је чуђења да је поред толико ванинституционалних, медијских, судских и политичких притисака на Закон о верском организовању у Србији овај нормативни документ успео да опстане у правном поретку наше државе до данас. Погледи стручне, политичке и у

* презвитер др Зоран Деврња, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду, Катедра за Канонско право, Мије Ковачевића 116, 11060 Београд, zdevrnja@bfspc.bg.ac.rs

¹ Закон о Црквама и верским заједницама, Сл. гласник РС бр. 36/2006. године. Сви законски чланови и ставови цитирани у фуснотама овог текста су из овог Закона и из наведеног издања.

² Поред медијских и идеолошких оспоравана овај Закон је био и предмет одлучивања Уставног суда, односно, пред овим судом је била оспорена уставност Закона о Црквама и верским заједницама у Републици Србији. Одлука Уставног суда да наведени Закон није у супротности са Уставом није обуставила нападе на овај Закон, који трају до данас.

извесној мери културне јавности често су били, несразмерно његовој важности, иновативности и вредности, пренаглашено критични према тексту овог Закона, непринципијелно занемарујући његову изразито позитивну страну, односно, његов позитиван допринос нормативизацији, нормализацији и стабилизацији односа државе и њених институција, са једне, и верских заједница у Републици Србији, са друге стране. Да би се разумео значај овог Закона неопходно је подсетити се да је његово увођење у позитивни правни поредак имало за циљ да успостави уобичајену, слободну и демократску нормативну колотечину у процесима свакодневног саодношења државе и у њој организованих верских заједница после вишедеценијског одсуства било каквог демократског нормативног приступа овом феномену. Треба се сетити да од периода Краљевине Југославије до доношења овог Закона имамо само два законска акта из 1953. и 1977. године,³ донетих на савезном и републичком нивоу законодавне надлежности, којима је „регулисан“ положај верских заједница у једном политички крутом, репресивном, вредносно окоштало и, поједностављено речено, непријатељском идеолошком окружењу спрам било каквог облика испољавања вере, било појединаца или група, као и самих верских заједница институционално. У том смислу сагледаван овај Закон доноси обиље слобода, што је сигурно најважнија његова тековина. Међутим, акцентујући тај његов квалитет не смемо дозволити да се остали елементи овог врло квалитетног законског текста занемаре.

2. НАЧЕЛО ЛАИЦИТЕТА У ЗАКОНУ О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА

Пре него што се укратко осврнемо на садржај овог Закона и његова квалитетна нормативна решења претходно треба указати, са жаљењем, да питања и теме које је овај Закон отворио у нашој стручној, научној и културној јавности нису, нажалост, још увек доведени до свог крајњег смисленог исхода.⁴ Ту, пре свега, мислим на

³ Индикативна је чињеница да су у периоду од четрдесет шест година (до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије - СФРЈ) после Другог светског рата донета само два законска текста који регулишу положај Цркава и верских заједница, у СФРЈ (1953. г.) и СР Србији (1977. г.). Овим законима се није хтело на трајнији и праведан начин решити питање правног положаја и статуса Цркава и верских заједница у тада постојећој социјалистичкој државно-правној заједници већ више ограничити опсег њиховог друштвеног утицаја и њихових институционалних и имовинских права. Последица важења ових законских решења јесте и непринципијелна маргинализација Цркава и верских заједница и њихово свођење на пуко материјално преживљавање уз перманентне притиске како на појединце тако и на институције верских заједница у целини. Пројекат формирања самосталне црквене јединице у СР Македонији и притисци које је континуирано трпела Српска Православна Црква и њени Патријарси Викентије и Герман у периоду од неколико деценија су довољан, али не и усамљен пример репресивног и овим законима омогућеног одношења социјалистичке државе и Комунистичке партије према верским заједницама.

⁴ Само легитимним ишчитавањем законског текста (Закона о Црквама и верским заједницама у Републици Србији, 2006. г.) уочава се интенција законодавца да одустане од начела апсолутне и идеолошке схваћене и практиковане одвојености државе, са једне, и Цркве и других верских заједница, са друге стране, односно, од принципа, до тада практикованог, политички мотивисаног радикалног лаицитета који није ни у једној друштвеној средини заживео, а да није створио обиље социјалних конфликта и озбиљне негативне последице у функционисању друштва као целине, али и свих других друштвених и државних институција. Добри примери за то су наша недавна прошлост у периоду после Другог светског рата, других земаља тзв. Источног блока, као и других ваневропских комунистичких држава (нпр. Северне Кореје и Народне Републике Кине).

разумевање начела лаицитета у нашој друштвеној јавности будући да је преко овог концепта саодношења државе и верских заједница ишла већина напада на овај Закон и његове нормативне посебности које га чине носиоцем идејног или, боље речено, идеолошког дисконтинуитета у односу на претходећу му вишедеценијску нормативну праксу у овој области. Дебата на ову тему је код нас увек оштра, поларизирана и често непријатељски фразеолошки интонирана на начин да поборници радикалног разумевања лаицитета на крају увек заврше полемику са стереотипним флоскулама о „клерикализованом друштву у којем живимо“, „пренаглашеној улози Цркве у нашем друштву“, „о структуралном прожимању државних и црквених структура“, „о недопустивом мешању Цркве у политику“, и томе слично. Некада се стиче утисак као да живимо на изолованом острву и као да примери функционалног саодношења и кооперације државе и њених институција са верским заједницама и њиховим институцијама није стварност која одређује друштвену динамику највећег броја европских држава. У том смислу, сасвим је јасно да се већ давних година и деценија у демократској Европи одустало од „јакобинског“ разумевања лаицитета, уколико је он и где као такав икада и постојао у друштвеној пракси. У том смислу, овај Закон је омогућио верским заједницама да отворено и слободно ступе на друштвену позорницу, да отворено изнесу своје потребе и захтеве али, да исто тако, преузму и већи степен друштвене одговорности. Неучествовање верских заједница унутар институционалних механизма остваривања власти је разумљива у једном демократском и изборном политичком и друштвеном поретку, али насилно удаљавање истих тих верских заједница од начелних разматрања темељних питања друштвеног живота, формирање каталога забрањених тема за репрезенте религиозног мишљења, њихово истискивање из релевантних јавних дебата о битним идентитетским, политичким, културним питањима, као и припремних законодавних процедура која се тичу суштинских антрополошких, моралних, националних и свих других вредносних ставова који одликују појединце и друштво овог поднебља и овог културног и религијског миљеа већ вековима, недопустиво је у политичким системима који желе да се назову слободним и праведним, а можемо се сложити да је овај наш декларативно управо један од таквих. Квалитет Закона чији мали јубилеј обележавамо, јесте у томе што већ у свом првом члану слободу вероисповести нормативизује на један веома широк и свеобухватан начин, не затварајући искуство вере у нашу приватност или само у зидове богослужбеног простора, већ га препознаје и на пољу културе, просвете и најширег концепта поимања националне, верске и културне традиције.⁵ Слично је и са чланом 8. којим се гарантује право свештеника и других службеника верских заједница да учествују неометано у јавном животу друштва у складу са аутономним прописима верских заједница којима припадају⁶.

⁵ чл.1.: Свакоме се, у складу са Уставом, јемчи право на слободу савести и вероисповести. Слобода вероисповести обухвата: слободу да се има или нема, задржи или промени вероисповест или верско уверење, односно слободу веровања, слободу исповедања вере у Бога; слободу да се појединачно или у заједници са другима, јавно или приватно, испољава веровање или верско уверење учествовањем у богослужењу и обављањем верских обреда, верском поуком и наставом, неговањем и развијањем верске традиције; слободу да се развија и унапређује верска просвета и култура.

⁶ чл.8. ст.1.: Свештенике односно верске службенике бирају и постављају цркве и верске заједнице, у складу са својим аутономним прописима.

У друштвима у којима је место и друштвена улога верских заједница, на извештајан начин, још увек табу, постојање једног оваквог закона представља гаранцију⁷ да се нећемо вратити у време идеолошке искључивости и ускогрудости у којима су верске заједнице перципиране „као ретроградне“, „усмерене само ка прошлости“, „противнице просперитета“ и вредноване најчешће кроз призму томе сличних стереотипа. Можда је управо због свог инклузивног (за верске заједнице) разумевања лаицитета овај Закон некоме сметао, а сведоци смо да појединим, најчешће ванинституционалним, друштвеним центрима моћи на неки начин још увек смета.⁸

3. МОГУЋЕ РЕФЛЕКСИЈЕ РЕФОРМЕ УСТАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА ЗАКОН О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА

Сматрамо да је неопходно још нешто акцентovati о судбини законског текста чији јубилеј обележавамо. Сведоци смо да се у институцијама система већ дубоко загазило у воде уставноправне реформе.⁹ Формат овог чланка, као вредносног осврта на актуелни Закон, није подесан за темељније и аргументованије улажење у разлоге и мотиве за један такав реформски законодавни поступак, али бих изразио оправдану бојазан да шири законодавна прилагођавања том новом уставном акту не доведу и до радикалније интервенције на Закону о којем у овом тексту говоримо, који би тако реформисан, бар нас то искуство учи, био мање нормативно комфоран како за верске заједнице тако и за државне институције. Да наше сумње нису без основа говори нам и скорашњи предлог Закона о заштити културне баштине,¹⁰ у чијем предлогу није било ни речи о културној и сакралној баштини коју као држава, народ и Црква поседујемо на Косову и Метохији, или онај о родној равноправности са обиљем рестриктивних и готово

ст.2. Вршење свештеничке односно верске службе регулише се аутономним прописима цркава и верских заједница.

ст.3. Свештеници односно верски службеници су слободни и независни у обављању богослужбене делатности која се врши у складу са законом и аутономним правом цркве или верске заједнице.

ст.4. Свештеници односно верски службеници не могу бити позвани на одговорност пред државним органима за своје поступање при обављању богослужбене делатности која се врши у складу са ставом 3. овог члана.

ст.5. Свештеник односно верски службеник има право да учествује у свим видовима јавног живота, осим ако је то забрањено унутрашњим правилима или појединачном одлуком цркве и верске заједнице која га поставља.

ст.6. Држава не може ограничавати грађанска или политичка права свештеника односно верског службеника на основу његовог верског положаја или службе коју врши. ...

⁷ Члан 7. Закона о Црквама и верским заједницама најдиректније брани и афирмише право Цркава и верских заједница да слободно и неометано спроводе своје унутрашње прописе и нормативе.

чл.7. ст.1. : Држава не може ометати примену аутономних прописа цркава и верских заједница. ...

⁸ Неутемељене и идеолошки обојене критике законски уређеног места и положаја Цркава и верских заједница у Републици Србији најчешће долазе и тзв. невладиног сектора, односно, мреже невладиних организација које своју самопрокламовану друштвену улогу, поред осталог, виде и у перманентној критици улоге, положаја и организације Цркава и верских заједница у пост-петоктобарској Србији.

⁹ Реферндумско изјашњавање о промени Устава Републике Србије најављено је за јануар 2022. године.

¹⁰ Крајем маја и почетком јуна 2021. године Законодавни одбор Народне скупштине Републике Србије поднео је на усвајање посланицима Нацрт закона о заштити културне баштине у Р. Србији не уврстивши у законски текст културну баштину која се налази на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија. Да ли је пропуст био системски, персонални, идеолошки или политички до данас није утврђено, нити је било каква истрага икада због овог пропуста била покренута.

дискриминишућих нормативних решења, али и не само ови. Наиме, желимо да укажемо на читу чињеницу, која нам долази из законодавне праксе, да на одређеним системским позицијама унутар појединих државних институција седе појединци који или не знају или не желе да знају како да нормативни лик нашег друштва учине релаксирајућим за грађане, верске заједнице и друге друштвене субјекте, већ напротив, као да желе да поларизују актере на друштвеној сцени и истовремено радикализују друштвену динамику. Мислим да би интервенција на Закону о Црквама и верским заједницама усмерена ка редукцији досегнутих права и обавеза Црква и верских заједница као нормативном исходу у значајној мери умањила демократски капацитет нашег друштва и додатно пореметила добро узајамно разумевање и какву-такву равнотежу у односима верских заједница и државних институција, а могуће и између самих верских заједница. Чињеница је да је управо овај постојећи Закон, наравно, уз врло динамичан рад државних тела задужених за односе са верским заједницама у претходних петнаест година, допринео готово потпуном одсуству било каквих радикалнијих политичких ставова и поступака заснованих на верском убеђењу или укоренењених унутар неке религијске институције.¹¹

4. ПРАВНИ СУБЈЕКТИВИТЕТ ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА И ЊИХОВИХ ОРГАНИЗАЦИОНИХ ЈЕДИНИЦА

Нарочито бисмо истакли добра нормативна решења садржана у члану 9. овог Закона у којем се на јасан и прецизан начин дефинише која црквена институционална јединица и под којим околностима може стећи и изгубити својство правног лица.¹² Колико је баш ово питање важно говори и чињеница да су проблеми у функционисању верских заједница и државних институција у појединим државама бивше СФР Југославије управо настајали у вези са питањем ко је унутар верске организације аутентични поседник правног субјективитета, ко му га даје и евентуално одузима, какве су границе остваривања правног субјективитета верских заједница и њихових институција, будући да су лоша нормативна решења у појединим државама у региону различите нивое организовања исте верске организације доводили у правни конфликт што се често злоупотребљавало ради оспоравања одређених права верских заједница, најчешће у области

¹¹ Може се сматрати великим успехом владиних тела задужених за односе са верским заједницама, као и руководећих органа и појединаца унутар самих верских заједница, то што и поред веома сложене друштвено-економске и политичке ситуације у Р. Србији и региону није се појавио ни траг некаквој претпостављеној радикализацији друштвених односа заснованих на верском учењу и исповедању. Напротив, упркос врло комплексним друштвено-политичким приликама управо су Цркве и верске заједнице у пракси пројавиле висок степен узајамног поштовања, разумевања и толеранције, што се делом може приписати и зрелим нормативним решењима којима је регулисан правни положај Црква и верских заједница у Р. Србији.

¹² чл.9. ст.1.: Цркве и верске заједнице које су регистроване у складу са овим законом имају својство правног лица.

ст.2.: Организационе јединице и установе црква и верских заједница могу стећи својство правног лица у складу са аутономним прописима цркве односно верске заједнице, а на основу одлуке надлежног органа цркве и верске заједнице.

ст.3.: Цркве и верске заједнице могу својим актима мењати и укидати своје организационе јединице, органе и установе који имају својство правног лица и захтевати њихово брисање из Регистра. ...

остваривања имовинских права.¹³ Правним решењем садржаним у члану 9. овакви случајеви су искључени.

5. РЕГИСТРАЦИЈА ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА И ЊИХОВ ПРАВНИ СТАТУС

Такође, у обавези смо да споменемо једну карактеристику овог Закона која га по нашем мишљењу чини квалитативно особеним, а која је у критичкој јавности највише оспоравана. Наравно, ради се о институцији „традиционалних цркава и верских заједница“.¹⁴ У време када се доносе закони као да пре њих ништа није постојало, када се јавно и нормативно ниподаштава историјски и институционални континуитет државе и њених органа, када је прошлост само терет, а не и чињеница која нас конституише и идентитетски одређује, овај Закон иде управо супротним смером тако да не само да препознаје значај континуираног трајања државе као организоване политичке заједнице, већ препознаје и валидност и важност за нас данас њених некадашњих правних прописа, тако да поштујући законе којима су одрђене Цркве и верске заједнице стицале правни субјективитет у прошлости признаје им исти такав правни статус и у систему позитивних правних прописа. Слично је и са тзв. конфесионалним заједницама које нису правни субјективитет стекле свака појединачним законом већ су све биле као такве препознате нормативним оквиром постављеним Законом о верским заједницама из 1953. и 1977. године. Оваква нормативна решења актуелног Закона о Црквама и верским заједницама имају специфичну моралну тежину и на посебан начин позиционирају овај Закон и чине га сасвим посебним у правном систему савремене државе Србије.¹⁵ Наравно, поред позитивних аспеката оваквог законског решења треба споменути и извесне његове негативне последице будући да у њему основ идентификацијске посебности појединих Цркава и верских заједница лежи у конкретном закону донетом одређене године, а да са друге стране свака од тих заједница много дуже постоји у друштвеној и националној средини данас омеђеној границама Републике Србије и да се датум доношења односног закона

¹³ У Републици Црној Гори је због нејасне и веома запуштене катастарске евиденције Митрополији црногорско-приморској веома често оспоравано право својине на црквеним непокретностима и катастарска евиденција о уписаном праву власништва самовољном одлуком државних органа често мењана у корист других црквених институционалних субјеката, као што су црквене општине или парохije, које би будући тужене од стране оних који имају намеру да одузму Цркви њену имовину, много теже могле на суду да потврде своје право и тада би им имовина била одузимања. То је био уходани механизам преузимања црквене имовине њеним преименовањем са Митрополије као субјекта носиоца својине на друге црквене субјекта којима Митрополија, због законских нејасноћа, није могла да оспори правни субјективитет. У Закону о Црквама и верским заједницама из 2006. године тако нешто није могуће.

¹⁴ Законско решење којим се Црквама и верским заједницама које су присутне у Републици Србији већ дужи низ деценија, а чији је статус првобитно био регулисан законом који се односио само на ту верску заједницу, даје статус „традиционалних цркава и верских заједница“ чиме се њима не дају нека посебна права већ им се признаје правни континуитет и лишене су обавезе регистрације по критеријумима Закона из 2006. године.

¹⁵ Непознато је да постоје слична законска решења у правним системима других савремених држава. Најчешћи критеријум за препознавање посебности неке верске заједнице јесте њена величина (бројност) или историјски и културни утицај који је та заједница остварила на одређену националну заједницу или више њих, и на наставак и развој дотичних државних јединица. Само српски Закон о Црквама и верским заједницама има у основи препознавања посебности појединих Цркава и верских заједница у форми традиционалних, одређени закон.

не може сматрати моментом препознавања, идентификовања и установљивања одређене Цркве и верске заједнице у тој средини. Са једне стране постоје и други, често старији закони и правни документи који препознају одређену Цркву и верску заједницу у правном поретку државе Србије, а са друге стране многе верске заједнице вишемиленијумског трајања су свакако постојале у организованој форми и у време када није постојао правни оквир за њихово препознавање у савременом смислу појма правне идентификације.¹⁶

6. ПРАВО НА ВЕРСКО ОБРАЗОВАЊЕ И ПАСТИРСКУ ДЕЛАТНОСТ

Многа добра нормативна решења у овом Закону нису, нажалост, нашла своју даљу разраду у оквиру других закона или подзаконских аката. Закон јемчи право на верску наставу у државном и приватном систему образовања (чл. 40),¹⁷ али од тога се даље није отишло тако да данас, после двадесет година, имамо ситуацију да сви од својих Цркава и верских заједница овлашћени вероучитељи не уживају исти правни статус са својим колегама који предају све друге предмете, већ су и даље „осуђени“ на статус хонорарних наставника, односно, привремено запослених са уговором у трајању од једне године. Проблем је лако решив али одсуствује добра воља да се добра законска решења оживотворе адекватним подзаконским актима. Исти је случај и са правом на пастирску делатност свештеника, односно, верских заједница, у заводима за извршење кривичних санкција (чл. 31).¹⁸ Оно што Закон својим нормативима предвиђа остаје до данас правно недоречено, и право је чудо да до сада нисмо имали негативне и скандалозне последице присуства верских службеника у тим заводима без икаквих договорених протокола, без иједног норматива који регулише њихово присуство, њихову надлежност, права и обавезе и томе слично. Искрености ради треба рећи да су и саме верске заједнице биле поприлично инертне у изражавању својих права и нормативно утемељених захтева према надлежним и овлашћеним државним институцијама о овим питањима. Са друге стране, декларативна и начелна опредељеност Закона да афирмише сарадњу државе и верских заједница омогућава да отпочне процес

¹⁶ Овај проблем се нарочито јавио у случају Српске Православне Цркве, Римокатоличке Цркве, Јеврејске и Исламске заједнице као верских организација које имају трајање дужи од једног миленијума. У том смислу сагледавно закони којима те верске организације стичу субјективитет не наглашавају континуитет постојања тих заједница и са временом, односно, и у времену када није постојала таква могућност стицања правног субјективитета. Нарочито се слабост таквог решења показала у споровима око правног регулисања положаја и статуса Српске Православне Цркве у Републици Црној Гори, када је један од контра-аргумента предлагача скандалозног закона о верском организовању у овој држави из 2019. године био тај да СПЦ (у Црној Гори) не може да се позива на историјски и правни континуитет са Жичком Архиепископијом, Пећком Патријаршијом и Митрополијом зетском (све из 13. века) будући да је у Закону о Црквама и верским заједницама У Р. Србији из 2006. године наведено да ова Црква постоји на основу *Начершанија о духовној власћи* тек од 1836. године. Непрецизан законски текст и злонамерна тумачења често доводе до великих проблема у саодношењу државе са верским заједницама.

¹⁷ чл.40.: Јемчи се право на верску наставу у државним и приватним основним и средњим школама, у складу са законом.

¹⁸ чл.31 ст.4.: Богослужење и верски обреди могу се обављати на захтев надлежног органа и у болницама, војним и полицијским објектима, заводима за извршење кривичних санкција, и другим институцијама и објектима, а у школама, установама социјалне и деље заштите само у пригодним приликама.

акредитовања верских образовних институција (чл. 36).¹⁹ Последњих недеља је актуелно формирање синодске комисије са циљем припремања и вођења процеса акредитације средњих богословских школа СПЦ у Србији, са интенцијом да се тај процес прошири и на верске образовне институције које се налазе у земљама у региону.

7. ЗАКЉУЧАК

Важно је нагласити да овај Закон много пружа. Свакако, не треба га глорификовати. Поједини делови могу бити бољи и значајно транспарентнији. Међутим, за један првенац у покушају регулисања вишедеценијски неуређене области саодношења државе и верских заједница, овај Закон је испунио очекивања и надам се да ће и у наредном периоду, овакав или још бољи, нудити задовољавајући правни оквир за формирање флексибилног и плодног односа институција државе и друштва са верским организацијама на добробит свих грађана и друштвених чинилаца.

Zoran Devrnja, Ph.D.
 Associate professor
 University of Belgrade
 Faculty of Orthodox Theology
 Department of Canon Law
 Mije Kovacevica 11b
 11060 Belgrade
 zdevrnja@bfspc.bg.ac.rs

AFTER FIFTEEN YEARS

REFLECTIONS ON THE LAW ON CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

We are celebrating the fifteenth anniversary of the adoption of the Law on Churches and Religious Communities in the Republic of Serbia this year. There were a lot of suspicions on its text as a law draft. Also, there were the bulk of political and judicial challenges after it entered into force. It is an astonishing fact that this law has survived in the legal system of our country. Some representatives of the legal, political, and cultural spheres of society have often been very critical of the text of

¹⁹ чл.36 ст.1.: Црква и верске заједнице могу покренути поступак верификације односно акредитације верске образовне установе ради укључивања у систем образовања, у складу са прописима о образовању.
 ст.2.: Верске образовне установе које добију верификацију односно акредитацију имају право на финансирање из буџета, сразмерно броју верника према последњем попису становништва у Републици.

this law without real arguments. His positive contribution to the normalization and stabilization of relations between state institutions and religious communities has been deliberately diminishing. For understanding its significance, it is necessary to remind that the voting of this law had the intention to bring the relations between the state and religious communities into normal and acceptable institutional practice after decades of lack of any democratic approach to this phenomenon. The impression is that this law succeeded in that.

Key words: The Law on Churches and Religious Communities, the traditional churches and religious communities, secularism, the cooperative separation between the state and the religious communities.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

322(497.11)(082)
348(497.11)(082)

ПРИЛОЗИ државно-црквеном праву Србије : зборник радова са научног скупа поводом 15. година од доношења закона о црквама и верским заједницама / [уредници Владимир Чоловић, Владимир Ђурић = editors Vladimir Čolović, Vladimir Đurić]. - Београд : Институт за упоредно право = Belgrade : Institute of Comparative Law, 2022 (Аранђеловац : Три О = Aranđelovac : Tri O). - 242 стр. : илустр. ; 24 cm

Ств. насл. у колофону: Contributions to the state-church law of Serbia. - Тираж 200. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Summaries.

ISBN 978-86-80186-77-1

а) Црква -- Држава -- Србија -- Зборници б) Црквено право -- Србија -- Зборници

COBISS.SR-ID 61078281